

BOJXONA TIZIMIDA INSON OMILI VA TEXNOLOGIYA O‘RTASIDAGI MUVOZANAT

Shoymardonov Rustam Sa’dulloevich

O‘zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo‘mitasi xodimi

Annotatsiya. Mazkur maqolada bojxona tizimida inson omili va zamonaviy texnologiyalar o‘rtasidagi muvozanat masalasi haqida tahlil qilinadi. Unda raqamlashtirish, sun‘iy intellekt va avtomatlashtirilgan tizimlarning bojxona jarayonlaridagi o‘rni hamda inson nazorati va professional tajribaning ahamiyati yoritilgan bo‘lib, shuningdek, samaradorlik, shaffoflik va xavfsizlikni ta‘minlashda texnologiya va inson omilining uyg‘un ishlashi zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: bojxona tizimi, samaradorlik, inson omili, raqamlashtirish, sun‘iy intellekt, avtomatlashtirish, bojxona nazorati, texnologiya.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2020 yildagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida davlat iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarni joriy etish juda muhim ekanligini alohida ta‘kidlab, Mamlakatimizda 2020 yilning “Ilm, ma‘rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili” deb e‘lon qilinishi munosabati bilan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha boshqa sohalar kabi kadastr, qurilish sohalarini ham to‘liq raqamlashtirish taklifi berildi.¹

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi global savdoni osonlashtirishda inqilob yasadi. Bojxona rasmiylashtiruvini samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va shaffofligini oshirish tartib-qoidalari (Jahon savdo tashkiloti, 2025-yil). Rivojlangan iqtisodiyotlar "Yagona darcha" platformalari, avtomatlashtirilgan skanerlash texnologiyalari, va Integratsiyalashgan bojxona boshqaruvi tizimlari (iCMS) orqali yuk rasmiylashtiruvini sezilarli darajada qisqartirildi. va inson aralashuvini minimallashtirish. Masalan, Yevropa Ittifoqining raqamli bojxonalarini yechimlar savdoni qayta ishlash vaqtini 40% ga qisqartirdi.

Texnologiyalar bojxona tizimida daromadlar sizib chiqishining oldini olishda ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jahon bojxona tashkiloti ma‘lumotlariga ko‘ra (2021), bojxona jarayonlari to‘liq avtomatlashtirilgan mamlakatlarda bojxona firibgarligi qariyb 30 foizga kamaygan. Shunga qaramay, raqamli savdoni yengillashtirish borasida rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar o‘rtasidagi tafovut hanuz saqlanib qolmoqda.

---

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi 2020 yil (manba: <https://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasiprezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>)

Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra (2020), qo'lda amalga oshiriladigan bojxona tartib-taomillari savdo xarajatlarini 15–30 foizgacha oshiradi va bundan ayniqsa past daromadli davlatlar ko'proq zarar ko'radi. Raqamli "Yagona darcha" tizimlari (Single Window System) joriy etilgan rivojlangan mamlakatlarda yuklarni rasmiylashtirishning o'rtacha muddati 24 soatdan kamni tashkil etayotgan bo'lsa, ko'plab rivojlanayotgan hududlarda hanuz qog'oz asosidagi tizimlar saqlanib qolmoqda. Bu esa ortiqcha vaqt yo'qotishlari va samarasizlikka sabab bo'lmoqda.

Shu bois, xalqaro savdoda samaradorlikni oshirish hamda global raqamli tafovutni kamaytirish uchun keng qamrovli va moslashuvchan raqamli yechimlarni joriy etish dolzarb ahamiyatga ega.²

Raqamli bojxona keng siyosiy maqsadlarni qo'llab-quvvatlash uchun texnik vositadir. Raqamli bojxona keng qamrovli, kelajakka qaratilgan tushunchadir, ya'ni bojxonani raqamlashtirish:

- Ilg'or (raqamli) texnologiyalarni qo'llash
- Operatsion jarayonlarni o'zgartirish (bojxona operatsiyalari)
- Biznes jarayonlarini optimallashtirish (bojxona operatsiyalari)
- Biznes modellari - Kengaytirilgan tahlil
- Sun'iy intellekt va boshqalar.

Hozirgi kunda dunyoning deyarli barcha mamlakatlari bojxona xizmatida, jumladan O'zbekiston Respublikasi bojxona organlari faoliyatida ham elektron bojxona, bojxonani raqamlashtirish va avtomatlashtirish tushunchalari keng qo'llanilmoqda. Ushbu jarayonlar bojxona tizimini zamonaviy boshqaruv mexanizmlariga moslashtirish, inson omilini kamaytirish hamda xizmatlar samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Biroq mazkur atamalarning mazmun-mohiyati, ularning o'zaro farqli va bog'liq jihatlari yuzasidan turli ilmiy yondashuvlar va qarashlar mavjud. Xususan, elektron bojxona asosan bojxona xizmatlarini elektron platformalar orqali amalga oshirishni anglatrsa, raqamlashtirish bojxona faoliyatidagi barcha ma'lumot va jarayonlarni raqamli muhitga o'tkazishni nazarda tutadi. Avtomatlashtirish esa inson aralashuvini minimallashtirish orqali bojxona operatsiyalarini tezkor va aniq bajarishga qaratilgan texnologik jarayon sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur yo'nalishlarning o'zaro uyg'unligi bojxona tizimida shaffoflikni ta'minlash, korrupsion holatlarni kamaytirish, vaqt va xarajatlarni qisqartirish hamda xalqaro savdo jarayonlarini yengillashtirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Shu bilan

---

² William Kitema Jedidah¹, Doris Gitonga², Joel Tenai³ 1,2,3School of Business and Economics, Moi University, Kenya. Effect of Digital Technologies on Trade Facilitation at Nairobi's Customs Stations: Moderating Role of User Competence.

birga, texnologiyalar qanchalik rivojlanmasin, bojxona nazoratida inson omili, xususan, mutaxassislarning tahliliy fikrlashi, tajribasi va mas’uliyati muhim ahamiyatini saqlab qolmoqda. Aynan inson omili va zamonaviy texnologiyalar o’rtasidagi muvozanat bojxona tizimining samarali faoliyat yuritishida asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, bojxona tizimini raqamlashtirish va avtomatlashtirish bugungi kunda xalqaro savdoni rivojlantirish, bojxona jarayonlarini tezlashtirish hamda shaffoflikni ta’minlashning muhim omiliga aylanmoqda. Zamonaviy raqamli texnologiyalar bojxona operatsiyalarida inson omilini kamaytirish, korrupsion holatlarning oldini olish, vaqt va xarajatlarni qisqartirish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, bojxona tizimida inson omili ham o’z ahamiyatini yo’qotmaydi, chunki murakkab tahliliy qarorlar qabul qilish, xavflarni baholash va nazoratni amalga oshirishda mutaxassislarning bilim va tajribasi muhim o’rin tutadi.

Shu sababli, bojxona tizimini samarali rivojlantirishda texnologik innovatsiyalar va inson salohiyati o’rtasidagi muvozanatni ta’minlash dolzarb vazifa hisoblanadi. Aynan ushbu uyg’unlik bojxona organlari faoliyatining samaradorligi, xavfsizligi va xalqaro standartlarga mosligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi 2020 yil (manba: <https://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasiprezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>)
2. William Kitema Jedidah¹, Doris Gitonga², Joel Tenai³ 1,2,3School of Business and Economics, Moi University, Kenya. Effect of Digital Technologies on Trade Facilitation at Nairobi’s Customs Stations: Moderating Role of User Competence.
3. F. Usmanaliyev RAQAMLI BOJXONA TUSHUNCHASI VA BOJXONANI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISHNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI. SCIENTIFIC PROGRESS. VOLUME 3 | ISSUE 3 | 2022 ISSN: 2181-1601
4. <https://journalss.org/index.php/new/article/view/3887>